

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

TŘETÍ SEKCE

VĚC A. M. A OSTATNÍ proti RUSKU

(stížnost č. 47220/19)

(...)

ROZSUDEK

ŠTRASBURK

6. července 2021

Tento rozsudek nabude právní moci za podmínek stanovených v čl. 44 odst. 2 Úmluvy. Může být předmětem formálních úprav.

Rozsudek je v autentickém anglickém znění publikován na internetových stránkách Evropského soudu pro lidská práva v databázi HUDOC (www.echr.coe.int). Pořízený úřední překlad do českého jazyka není autentickým zněním rozsudku.

Ve věci A. M. a ostatní proti Rusku,

Evropský soud pro lidská práva (třetí sekce), zasedající v senátu ve složení:

Paul Lemmens, *předseda*,

Dmitry Dedov,

Georges Ravarani,

María Elósegui,

Anja Seibert-Fohr,

Peeter Roosma,

Andreas Zünd, *soudci*,

a Milan Blaško, *tajemník sekce*,

(...)

po poradě konané dne 1. června 2021,

vynesl tento rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

(...)

SKUTKOVÝ STAV

[Stěžovatelka byla po narození zapsána do matriky jako osoba mužského pohlaví, následně podstoupila operaci pohlaví a v současné době se identifikuje jako žena. V roce 2008 uzavřela ještě jako muž manželství s N. a v letech 2009 a 2012 se jim narodily dvě děti. Po rozvodu manželství v červnu 2015 děti žily dle dohody rodičů s N. V červenci 2015 soud uznal změnu pohlaví stěžovatelky z muže na ženu. Až do konce roku 2016 byla stěžovatelka v pravidelném styku s dětmi, avšak během návštěv se stále prezentovala jako muž. Od prosince 2016 N. začala styku bránit s tím, že dětem způsobuje psychickou újmu. V lednu 2017 N. podala žádost o omezení stěžovatelčiny rodičovské práva. V rozsudku z března 2018 prvostupňový soud s odkazem na znalecký posudek, dle kterého by informace o změně pohlaví stěžovatelky měla na děti negativní dopad, omezil rodičovská práva stěžovatelky a zakázal jí se s nimi stýkat. Stěžovatelka poté předložila zprávu soukromého psychiatra, dle které transsexualismus nepředstavuje nebezpečí pro děti a není překážkou výkonu rodičovské odpovědnosti. V červnu 2018 odvolací soud rozsudek potvrdil. N. se posléze s dětmi odstěhovala na neznámé místo a stěžovatelka nemá o dětech žádné zprávy.]

(...)

II. DOKUMENTY RADY EVROPY

A. Rezoluce a doporučení Parlamentního shromáždění

1. V rezoluci č. 2048(2015) o diskriminaci transgender osob v Evropě Parlamentní shromáždění upozornilo na problém diskriminace, kterému transgender osoby v Evropě čelí, a zejména uvedlo:

„Parlamentní shromáždění vyjadřuje politování nad tím, že transgender osoby čelí v Evropě rozsáhlé diskriminaci. Tato diskriminace má různé podoby, včetně obtíží v přístupu k práci, bydlení a zdravotním službám, a transgender osoby jsou často terčem nenávistných projevů, trestných činů z nenávisti, šikany a fyzického i psychického násilí. Transgender osoby jsou rovněž vystaveny zvláštnímu riziku vícenásobné diskriminace. Skutečnost, že stav transgender osob je v mezinárodních diagnostických příručkách považován za nemoc, je projevem neúcty k jejich lidské důstojnosti a další překážkou v sociálním začlenění.“

2. Rezoluce č. 2048(2015) rovněž vyzvala členské státy, aby v souvislosti s právním uznáním pohlaví „zajistily, aby při všech rozhodnutích týkajících se dětí byl prvořadým hlediskem nejlepší zájem dítěte“.

3. V rezoluci č. 2239(2018) o soukromém a rodinném životě: dosažení rovnosti bez ohledu na sexuální orientaci Parlamentní shromáždění vyzvalo členské státy Rady Evropy, aby:

„4.5. chránily práva rodičů a dětí v duhových rodinách bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity a v souladu s tím:

4.5.1. ve shodě s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva zajistily, aby všechna práva týkající se rodičovství, osvojení svobodnými rodiči, prostého osvojení i osvojení druhým rodičem byla přiznána bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity (...).“

B. Doporučení Výboru ministrů

4. Ve svém doporučení CM/Rec(2010)5 o opatřeních proti diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity Výbor ministrů uznal, že při rozhodování o rodičovské odpovědnosti za dítě by měl být prvořadým hlediskem nejlepší zájem dítěte, a doporučil členským státům, aby „zajistily, že tato rozhodnutí budou přijímána bez diskriminace na základě sexuální orientace nebo genderové identity“.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

(...)

5. Soud podotýká, že vnitrostátní soudy ve svých rozhodnutích přikládaly značnou váhu psychiatrickým znaleckým posudkům stěžovatelky a jejích dětí (...). Ve zprávách ze dne 24. října 2017 dospěli znalci s ohledem na výsledky psychologických testů dětí, jejich věk a nedostatečnou psychotherapeutickou praxi při nápravě negativních psychologických důsledků pro děti transgender rodičů k závěru, že informace o změně pohlaví stěžovatelky by měla negativní vliv na psychické zdraví dětí (...). Současně znalci s odkazem na akademickou práci konstatovali, že nebyl proveden žádný spolehlivý výzkum týkající se rodičovství transgender osob a že tato otázka nebyla dostatečně prozkoumána. Soud se znepokojením konstatuje, že znalci dospěli ke svému nepříznivému závěru poté, co sami výslovně uznali, že k této otázce neexistují žádné spolehlivé vědecké důkazy. Ve zprávě ze dne 18. a 20. prosince 2017 (...) podobně chyběly odkazy na vědecký výzkum, který by podpořil závěry znalců. Soud dále konstatuje, že ve všech znaleckých posudcích chybí jakákoli zmínka o tom, jak by informace o změně pohlaví stěžovatelky mohly představovat riziko pro psychické zdraví a vývoj jejích dětí nebo jakým způsobem by bylo možné toto riziko zmírnit.

6. Soud bere na vědomí argument stěžovatelky, že znalecké posudky odkazovaly pouze na jednu vědeckou práci, která byla v akademické obci „velmi kritizována“, a rovněž bere na vědomí odkaz třetích stran na existenci více studií, které dospěly k závěru, že obavy z negativního dopadu změny pohlaví rodiče na vývoj dítěte jsou neopodstatněné (...). Úkolem Soudu však není zabývat se hodnocením spolehlivosti a relevance existujícího vědeckého výzkumu v oblasti rodičovství transgender osob. Zde je třeba zkoumat, zda vnitrostátní soudy s ohledem na nejlepší zájem dětí provedly vyvážené a přiměřené posouzení příslušných zájmů každé osoby na základě důkladného posouzení celé rodinné situace a příslušných faktorů.

7. Dostupné mezinárodní materiály uvedené (...) výše jsou jednotné v tom, že vnitrostátní soudy rozhodující o omezení rodičovských práv a styku rodičů s dětmi by měly usilovat o to, aby 1) děti zůstaly se svými rodiči a v případě jejich rozchodu s nimi udržovaly pravidelný přímý kontakt; 2) zohledňovaly především nejlepší zájem dítěte a 3) posuzovaly celou rodinnou situaci prostřednictvím pečlivého a individualizovaného zkoumání. Tyto zásady podporují i vyjádření třetích stran (...), přičemž zdůrazňují zejména potřebu vyvarovat se vlivu negativního vnímání rodičovství transgender osob a předsudků vůči němu.

8. Pokud se vrátíme k projednávané věci, je zřejmé, že rozsudky ruských soudů (...) nesplňovaly výše uvedené požadavky. Při přijímání rozhodnutí o omezení rodičovských práv a styku stěžovatelky s dětmi zvážily některé důkazy (...), ale převážně se opíraly o závěry znaleckých posudků, aniž by tyto závěry podrobně zkoumaly s ohledem na konkrétní okolnosti celé rodinné situace (...). Ačkoli není sporu o tom, že závěry znaleckých posudků budou v každé srovnatelné situaci relevantní a důležité pro soudní

rozhodování, je stejně tak nesporné, že by soudy neměly rezignovat na kontrolu spolehlivosti a kvality těchto závěrů. Nedostatek vědeckých výzkumů podporujících závěry znalců, přiznaný samotnými znalci, a zjevná absence vysvětlení, jak by kontakt stěžovatelky s jejími dětmi mohl negativně ovlivnit jejich psychické zdraví, měly upoutat pozornost vnitrostátních soudů v projednávané věci a být důvodem pro pečlivou kontrolu spolehlivosti a kvality předložených zjištění (srov. *X proti Lotyšsku* č. 27853/09, rozsudek velkého senátu ze dne 26. listopadu 2013, § 102 a 106, a *P. V. proti Španělsku*, č. 35159/09, rozsudek ze dne 30. listopadu 2010, § 36). Soud sice uznává, že vnitrostátní soudy vzaly v úvahu názor matky, její obavy z možného negativního vlivu stěžovatelčiny změny pohlaví na děti, konflikty mezi rodiči a zjištění sociálních služeb, nemůže však přehlédnout, že soudy založily svá rozhodnutí na výše uvedených zjištěních znalců, a to při absenci jakékoli prokazatelné újmy dětem. Vnitrostátní soudy tedy při rozhodování neprovedly důkladné posouzení celé rodinné situace a nepřiznaly dostatečnou váhu právům stěžovatelky.

9. Je dobře známo, že opatření, která zcela zbavují žadatele rodinného života s dítětem, jsou neslučitelná s cílem obnovení styku rodiče a dítěte a „měla by být použita pouze za výjimečných okolností a mohou být odůvodněna pouze tehdy, pokud by byla motivována převažujícím požadavkem týkajícím se nejlepšího zájmu dítěte“ (viz např. *Johansen proti Norsku*, č. 17383/90, rozsudek ze dne 7. srpna 1996, § 78, a *Aune proti Norsku*, č. 52502/07, rozsudek ze dne 28. října 2010, § 66).

10. Vnitrostátní soudy v projednávané věci na žádost matky dětí uplatnily nejprísnější možné opatření a zcela připravily stěžovatelku o jakýkoli kontakt s jejími dětmi. Vzhledem k tomu, že plynutí času může mít nenapravitelné důsledky pro vztahy mezi dítětem a rodičem, s nímž dítě nežije (viz mimo jiné věc *S. H. proti Itálii*, č. 52557/14, rozsudek ze dne 13. října 2015, § 42), měly být soudy mimořádně obezřetné, když se k tomuto opatření uchylují.

11. Soud konstatuje, že třetí strany ve svých vyjádřeních poukázaly na existenci opatření a osvědčených postupů, které by mohly být využity na pomoc dětem, jejichž rodiče podstoupili změnu pohlaví (...). Soud však nepovažuje za vhodné uvažovat o existenci méně omezujících prostředků nebo některý z nich schvalovat, neboť jak bylo zjištěno výše, vnitrostátní soudy neprokázaly, že by pro omezení existoval vhodný důvod. Vzhledem k tomu, že nebyl prokázán žádný škodlivý účinek kontaktu stěžovatelky s jejími dětmi, není nutné spekulovat o tom, zda by v případě zjištění takové potenciální nebo skutečné škody bylo vhodné určité omezení. Stejně tak Soud nepovažuje za nutné zvažovat, zda možnost přezkumu omezení, jak ji zmínily vnitrostátní soudy, poskytovala účinnou možnost obnovení kontaktu mezi stěžovatelkou a jejími dětmi nebo zajištění postupné adaptace dětí na měnící se rodinnou situaci.

12. S ohledem na výše uvedené se Soud domnívá, že vnitrostátní soudy neprovedly vyvážené a přiměřené posouzení příslušných zájmů na základě důkladného posouzení celé rodinné situace a dalších podstatných faktorů. Soud tedy dospěl k závěru, že omezení rodičovských práv stěžovatelky a jejího styku s dětmi nebylo „nezbytné v demokratické společnosti“.

13. Došlo tedy k porušení článku 8 Úmluvy.

II. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY

(...)

B. K odůvodněnosti

(...)

2) Hodnocení Soudu

(i) Obecné zásady

72. Příslušné obecné zásady stanovené podle článku 14 Úmluvy byly zopakovány ve věci *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09, rozsudek velkého senátu ze dne 16. července 2014, § 107–09) a ve věci *[Molla Sali proti Řecku]*, č. 20452/14, rozsudek ze dne 19. prosince 2018, § 133–37)].

14. Soud již dříve stanovil, že zákaz diskriminace podle článku 14 Úmluvy náležitě pokrývá otázky týkající se genderové identity (viz věc *P. V. proti Španělsku*, cit. výše, § 30).

(ii) Použití výše uvedených zásad na projednávanou věc

15. Soud konstatuje, že genderová identita stěžovatelky a skutečnost, že prošla změnou pohlaví, hrály významnou roli v odůvodnění všech vnitrostátních rozhodnutí týkajících se omezení jejích rodičovských práv (...).

16. Navzdory obezřetnosti, s níž vnitrostátní soudy uváděly, že jejich rozhodnutí nebyla založena na stěžovatelčině změně pohlaví, ale na potenciálním škodlivém dopadu na její děti, je nevyhnutelný závěr, že její genderová identita byla neustále v jádru úvah týkajících se její osoby a byla všudypřítomná v každé fázi soudního řízení (srov. *E. B. proti Francii*, č. 43546/02, rozsudek velkého senátu ze dne 22. ledna 2008, § 88–89, a *Cînta proti Rumunsku*, č. 3891/19, rozsudek ze dne 18. února 2020, § 68–69). Soud dospěl k závěru, že vliv genderové identity stěžovatelky na posouzení jejího nároku byl prokázán a byl rozhodujícím faktorem, který vedl k rozhodnutí omezit její styk s dětmi.

17. Se stěžovatelkou tedy bylo zacházeno jinak než s ostatními rodiči, kteří rovněž usilují o kontakt s odebranými dětmi, ale jejichž genderová identita odpovídá pohlaví, s nímž se narodili. Je třeba přihlídnout k cíli tohoto rozdílného zacházení, a pokud byl tento cíl legitimní, je třeba posoudit, zda bylo rozdílné zacházení oprávněné (viz *E. B. proti Francii*, cit. výše, § 90). V jiné věci Soud rozhodl, že mezi použitými prostředky a sledovaným cílem neexistoval přiměřený vztah proporcionality, když rozdílné zacházení s rodičem bylo založeno na úvahách týkajících se sexuální orientace stěžovatele, což je rozlišování, které není podle Úmluvy přijatelné (srov. *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku*, č. 33290/96, rozsudek ze dne 21. prosince 1999, § 36).

18. Podle ustálené vnitrostátní praxe, která se odráží ve výkladových pokynech nejvyššího soudu (...), by ruské soudy rozhodující o omezení rodičovských práv měly především posoudit možné nebezpečí pro dítě, povahu a závažnost takového omezení a důsledky, které by mohlo mít pro zdraví a vývoj dítěte. Soudy jsou navíc povinny zvážit „další [podstatné] okolnosti“, mezi něž mohou patřit faktory, jako jsou osobní vlastnosti rodiče, jeho vztah k dítěti, dřívější chování a jednání rodiče vůči dítěti a životní podmínky a finanční prostředky rodiče.

19. Soud konstatuje, že v rozporu s výše uvedenou ustálenou praxí neprovedly vnitrostátní soudy v projednávané věci své posouzení s požadovanou pečlivostí. Nezkoumaly možné ohrožení dětí stěžovatelky, povahu a závažnost omezení rodičovských práv, důsledky, které by mohlo mít pro zdraví a vývoj dítěte, ani další podstatné okolnosti. Vzhledem k absenci takových zásadních úvah založily vnitrostátní soudy svá rozhodnutí na údajném možném negativním dopadu změny pohlaví stěžovatelky na její děti. Důvody, které orgány uvedly, a důkazy předložené na podporu jejich stanoviska nelze považovat za přesvědčivé a dostatečné (viz § 8 výše) k prokázání existence případné újmy na vývoji dětí a k odůvodnění omezení rodičovských práv stěžovatelky.

20. Soud dospěl k závěru, že vnitrostátní soudy při omezení rodičovských práv stěžovatelky a jejího kontaktu s dětmi, aniž by řádně vyhodnotily možnou újmu způsobenou dětem stěžovatelky, vycházely z její změny pohlaví, vyčlenily ji na základě jejího statusu transgender osoby a provedly rozlišení, které nebylo ve světle stávajících standardů Úmluvy odůvodněné.

21. Soud nemá žádný důvod pochybovat o tom, že vnitrostátní orgány v tomto řízení sledovaly legitimní cíl ochrany práv dětí. Avšak vzhledem k tomu, že neexistují žádné prokazatelně přesvědčivé a dostatečné důvody pro rozdílné zacházení, nelze podle Soudu dospět k závěru, že mezi použitými prostředky a sledovaným cílem existoval přiměřený vztah proporcionality. Napadené rozhodnutí tak představovalo diskriminaci (viz *E. B. proti Francii*, cit. výše, § 90, a *Salgueiro da Silva Mouta proti Portugalsku*, cit. výše, § 36).

22. Došlo tedy k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8.

(...)

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

(...)

2. *rozhoduje* jednomyslně, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy;
3. *rozhoduje* jednomyslně, že došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8;

(...)

Vyhotoveno v anglickém jazyce a sděleno písemně dne 6. července 2021 v souladu s čl. 77 odst. 2 a 3 jednacího řádu Soudu.

Milan Blaško

Paul Lemmens

tajemník

předseda

(...)